

پایش تنوع و حضور فصلی پرندگان تالاب قوری گل با داده‌های علم شهروندی

چکیده

تالاب‌ها به‌عنوان اکوسیستم‌های ارزشمند، نقش مهمی در حفظ تنوع زیستی و پایداری اکولوژیکی دارند. تالاب قوری گل، ثبت‌شده در کنوانسیون رامسر، زیستگاه کلیدی پرندگان مهاجر و بومی، از جمله گونه‌های درخطر انقراض است. این تالاب با تهدیداتی مانند کاهش منابع آبی و تغییر کاربری اراضی مواجه است. پرندگان به‌عنوان شاخص زیستی، ابزار مهمی برای پایش سلامت اکوسیستم‌های تالابی هستند. علم شهروندی، به‌ویژه از طریق پلتفرم eBird، ابزاری مؤثر برای جمع‌آوری داده‌های محیط‌زیستی است. این پژوهش باهدف بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان تالاب قوری گل، داده‌های شهروندی eBird، مشاهدات محلی و فهرست انتشار یافته در یک پژوهش انتشار یافته توسط سازمان حفاظت محیط‌زیست را مورد تحلیل و بررسی قرار داد. برای انجام این مطالعه، داده‌های ثبت‌شده پرندگان در منطقه تالاب قوری گل از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳ شمسی (مطابق با ۲۰۰۶-۲۰۲۴ میلادی) از منابع مختلف گردآوری شد. داده‌های eBird با ابزار جستجوی جغرافیایی استخراج و علاوه بر آن، مشاهدات پرندگان محلی هم در یک لیست جداگانه اضافه شد. ۱۷۰ گونه پرنده از ۲۰ راسته و ۴۷ خانواده ثبت شد. گنجشک‌سانان (۶۷ گونه)، سلیم‌سانان (۲۸ گونه) و غازسانان (۱۷ گونه) پرتعداد بودند. eBird (۱۲۸ گونه، ۷۵/۳ درصد)، مشاهدات محلی (۱۳۸ گونه، ۸۱/۲ درصد) و فهرست سازمان (۸۶ گونه، ۵۰/۵ درصد) تنوع گونه‌های پرندگان را نشان دادند. ۶۵ گونه در هر سه منبع و ۱۱۶ گونه در حداقل دو منبع همپوشانی داشتند. علم شهروندی با توانمندسازی جوامع محلی و پایش پیوسته، گام بزرگی در حفاظت از طبیعت برمی‌دارد؛ اما چالش‌هایی مانند سوگیری‌های فصلی و پوشش ناهمسان دارد. این نابرابری‌ها باعث می‌شود داده‌ها کامل نباشند. از این‌رو، ادغام داده‌های شهروندی با پایش‌های رسمی سازمان حفاظت محیط‌زیست در مناطقی که کمتر مورد پایش منظم قرار می‌گیرند، می‌تواند در حفاظت مؤثرتر از تالاب‌ها نقش مهمی داشته باشد.

واژگان کلیدی: حفاظت مشارکتی، اکوسیستم تالابی، پرندنگری، پایداری محیط‌زیستی،

سولماز عظیم زاده^{۱*}
ستار شیری^۲

۱. مسئول بخش تنوع‌زیستی خانه فعالین محیط‌زیست
و توسعه پایدار استان آذربایجان شرقی، تبریز، ایران.
۲. پرنده نگر، تبریز، ایران.

* نویسنده مسئول مکاتبات

Azimzadehsolmaz@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲

این مقاله برگرفته از یک پروژه تحقیقاتی است.

مقدمه

تالاب‌ها از مهم‌ترین و ارزشمندترین زیست‌بوم‌های کره زمین به‌شمار می‌روند و نقشی کلیدی در پایداری اکولوژیکی مناطق مختلف ایفا می‌کنند. این زیستگاه‌ها با تأمین منابع غذایی فراوان، پوشش گیاهی متنوع و شرایط زیستی مناسب، مأمنی مناسب برای گونه‌های مختلف جانوری به‌ویژه پرندگان هستند (Mitsch and Gosselink, 2015). در میان آن‌ها، پرندگان آبی و مهاجر وابستگی ویژه‌ای به تالاب‌ها دارند و در چرخه‌های زیستی خود به حضور این زیستگاه‌ها متکی‌اند. پرندگان افزون بر آنکه بخشی جدایی‌ناپذیر از تنوع زیستی تالاب‌ها را تشکیل می‌دهند به‌عنوان شاخص‌های زیستی حساس نیز شناخته می‌شوند. تغییر در الگوهای حضور، فراوانی یا رفتار آن‌ها می‌تواند نشانه‌ای از دگرگونی‌های زیست‌محیطی، آلودگی‌ها یا تغییرات اقلیمی باشد. از این‌رو پایش جوامع پرندگان یکی از ابزارهای مهم در ارزیابی سلامت اکولوژیکی زیستگاه‌های آبی به‌شمار می‌رود (Gregory et al., 2005).

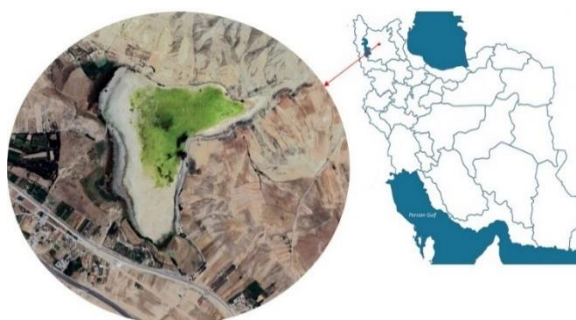
تالاب قوری گل یکی از تالاب‌های ثبت‌شده در فهرست کنوانسیون رامسر است که جزو تالاب‌های دائمی منطقه است (Ramsar Sites Information Service, 1975). باوجود اهمیت اکولوژیکی این تالاب و ثبت رسمی آن در کنوانسیون رامسر، قوری گل در سال‌های اخیر با تهدیدات جدی مواجه شده است. ناپایداری منابع آبی، تغییر کاربری اراضی در حوزه آبریز، نبود شفافیت درباره تخصیص و مصرف حقایقه تالاب، بی‌برنامگی سازمان‌های متولی و نبود راهبرد مشخص حفاظتی از جمله چالش‌های اصلی این زیستگاه ارزشمند به‌شمار می‌روند.

(Khorasani Alamdari *et al.*, 2013). تمامی این عوامل را می‌توان با پایش دقیق و هرساله پرندگان بررسی کرد و کم شدن یا افزایش تعداد و تنوع گونه‌ای پرندگان در هر سال را می‌توان به‌عنوان شاخصی برای وضعیت اکولوژیکی تالاب در نظر گرفت. در سال‌های اخیر، علم شهروندی به‌عنوان ابزاری نوین برای گردآوری داده‌های محیط‌زیستی، به‌ویژه در حوزه پرندنگری، توانسته شکاف‌های اطلاعاتی موجود را تا حدی پر کند. یکی از موفق‌ترین نمونه‌های بهره‌گیری از علم شهروندی، پلتفرم بین‌المللی eBird است (Bonney *et al.*, 2014). چهارچوب نظری این پژوهش بر مبنای رویکرد مشارکتی در حفاظت از محیط‌زیست استوار است. رویکردی که بر نقش فعال شهروندان در گردآوری داده‌های علمی و مشارکت در فرایندهای تصمیم‌سازی محیط‌زیستی تأکید دارد. فرض اصلی این پژوهش آن است که داده‌های حاصل از علم شهروندی، به‌ویژه در قالب پلتفرم‌هایی مانند eBird، قادرند تصویر دقیق‌تر و پویاتری از وضعیت پرندگان تالاب قوری گل نسبت به داده‌های رسمی سازمانی ارائه دهند. همچنین فرض می‌شود که تنوع گونه‌ای ثبت‌شده از طریق داده‌های شهروندی، گسترده‌تر از فهرست‌های ایستا و قدیمی بوده و می‌تواند به شناسایی گونه‌های نادیده‌گرفته‌شده یا جدید کمک کند. بر این اساس، پژوهش حاضر بر آن است تا از طریق تحلیل تطبیقی منابع اطلاعاتی مختلف، کارایی و مزایای داده‌های علم شهروندی در پایش اکولوژیکی تالاب‌ها را آشکار سازد.

هدف این مقاله ارائه تصویری روشن از وضعیت پرندگان تالاب قوری گل بر اساس داده‌های شهروندی، به‌ویژه داده‌های ثبت‌شده در eBird و مشاهدات مستند محلی و تأکید بر ظرفیت‌های علم شهروندی در مدیریت و حفاظت از زیستگاه‌های حساس است. این پژوهش نشان می‌دهد که چگونه داده‌های تولیدشده توسط شهروندان می‌توانند ابزاری اثربخش برای پایش تنوع‌زیستی و پشتیبانی از تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و حفاظتی باشند.

مواد و روش‌ها

تالاب قوری گل در ۴۵ کیلومتری جنوب‌شرقی تبریز و ۱۵ کیلومتری غرب بستان‌آباد، نزدیک روستای یوسف‌آباد در آذربایجان شرقی قرار دارد (شکل ۱). مساحت آن حدود ۲۰۰ هکتار و ژرفای حداکثر ۱۳ متر است. این منطقه از سال ۱۳۷۳ به‌عنوان منطقه شکارممنوع تعیین شده و در سال ۱۳۵۴ در کنوانسیون رامسر ثبت گردیده است (خراسانی علمداری و همکاران، ۱۳۹۱).

شکل ۱: موقعیت تالاب قوری گل بر روی نقشه ایران

داده‌های این تحقیق از سه منبع جمع‌آوری شده‌اند: لیست منتشرشده پرندگان در پژوهش انجام‌شده توسط احمدزاده و همکاران که در سال ۱۳۹۵ توسط سازمان حفاظت محیط‌زیست منتشر شده است؛ داده‌های یکی از پرندنگران محلی؛ و پلتفرم جهانی eBird. eBird سامانه‌ای علمی و عمومی برای جمع‌آوری داده‌های مشاهده پرندگان است که در سال ۲۰۰۲ توسط Cornell Lab of Ornithology توسعه یافته و هم‌اکنون یکی از بزرگ‌ترین پایگاه‌های داده‌ای مرتبط با تنوع زیستی پرندگان در سطح جهان است (Sullivan *et al.*, 2009). این سامانه مبتنی بر مشارکت داوطلبانه پرندنگران بوده و امکان ثبت دقیق اطلاعات پرندنگری شامل گونه، تاریخ، مکان، تعداد،

رفتار و زیستگاه را برای کاربران فراهم می‌سازد (BirdLife International, 2023). با استفاده از الگوریتم‌های اعتبارسنجی و سیستم‌های هوشمند بازبینی داده‌ها، اطلاعات ثبت‌شده را از نظر علمی به‌دقت پالایش می‌کند (Vogel *et al.*, 2018).

در حال حاضر، در بسیاری از پژوهش‌های معتبر بین‌المللی در زمینه بوم‌شناسی، مدل‌سازی پراکنش، تغییرات اقلیمی و حفاظت از تنوع زیستی به‌عنوان یک منبع داده قابل اتکا به‌کار می‌رود (Sullivan *et al.*, 2009). این پلتفرم در همکاری با نهادهایی چون BirdLife International، UNEP-WCMC و IUCN، بستری گسترده برای پایش و حفاظت از پرندگان در سراسر جهان ایجاد کرده است (BirdLife International, 2023).

برای انجام این مطالعه، داده‌های ثبت‌شده پرندگان در منطقه تالاب قوری‌گل از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳ شمسی (مطابق با ۲۰۰۶-۲۰۲۴ میلادی) از طریق ابزار جستجوی جغرافیایی eBird با تمرکز بر مختصات حدودی «۳۷°۵۵' شمالی و ۴۶°۴۲' شرقی» استخراج شدند. نخستین رکورد رسمی در eBird برای این تالاب به سال ۱۳۸۵ برمی‌گردد. از آن زمان تاکنون، ده‌ها چک‌لیست پرندنگری از سوی ۲۶ نفر پرندنگر محلی و غیربومی در این پلتفرم و از طریق اپ موبایلی eBird وارد شده است. این پژوهش با هدف بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان تالاب قوری‌گل، داده‌های ثبت‌شده در eBird را طی بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳ استخراج و تحلیل کرده است. موقعیت مکانی رکوردها بر اساس GPS و از طریق بررسی نقشه‌های استاندارد (eBird Database, 2024) به‌دقت کنترل شده است. علاوه بر داده‌های ثبت‌شده در پلتفرم eBird، در این پژوهش از مجموعه مشاهدات میدانی یکی از پرندنگران بومی (آقای ستار شیری) با سابقه فعالیت منظم در محدوده تالاب قوری‌گل نیز استفاده شده است.

این پرندنگر تمامی رکوردهای خود را با مستندات تصویری (عکس‌های مستند از هر گونه مشاهده‌شده) ثبت کرده و اگرچه داده‌های مربوطه تاکنون در eBird بارگذاری نشده‌اند، اما به دلیل وجود شواهد تصویری معتبر، به‌عنوان یک منبع داده مستقل و قابل‌اعتماد مورد استفاده قرار گرفته‌اند. تنها گونه‌هایی از این چک‌لیست‌ها در تحلیل نهایی گنجانده شده‌اند که دارای عکس‌هایی با کیفیت مناسب برای تأیید علمی بوده‌اند. همچنین، برای جلوگیری از تکرار در شمارش گونه‌ها، در صورت وجود همپوشانی بین این مجموعه و رکوردهای eBird، تنها یک‌بار در تحلیل لحاظ شده‌اند.

منبع منتشرشده سازمان حفاظت محیط‌زیست نیز در قالب کتابی تحت عنوان «مطالعات پوشش گیاهی و جانوری تالاب بین‌المللی قوری‌گل» (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۵). به عنوان تنها منبع مکتوب منتشرشده از سازمان در ارتباط با این تالاب، استفاده شده است. قابل ذکر است که این منبع، خروجی یک طرح تحقیقاتی است که در یک محدوده زمانی خاص انجام شده و برخلاف دو منبع دیگر، پایش سالانه محسوب نمی‌شود. لازم به ذکر است که در سرشماری سالانه پرندگان آبی و کنارآبی که هرساله همراه با سایر کشورها در ایران توسط سازمان حفاظت محیط‌زیست انجام می‌شود، این تالاب حتی با وجود رامسر سایت بودن، در لیست سرشماری وجود ندارد. تمامی داده‌های استخراج‌شده از منابع مختلف پلتفرم eBird، چک‌لیست‌های میدانی پرندنگر محلی و لیست منتشرشده در کتاب یادشده در یک جدول تلفیقی در نرم‌افزار اکسل سازماندهی شدند. این جدول شامل ستون‌های زیر است: ردیف، نام خانواده، نام فارسی گونه، نام انگلیسی، نام علمی (لاتین)، وضعیت ثبت گونه در پلتفرم eBird، ثبت توسط پرندنگر مستقل محلی و وضعیت حضور گونه در لیست رسمی سازمان حفاظت محیط‌زیست (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۵). این ساختار امکان تحلیل مقایسه‌ای و بررسی همپوشانی یا مغایرت میان منابع مختلف را فراهم ساخته و به ارزیابی دقیق‌تری از جامعیت داده‌ها و اعتبار حضور گونه‌ها در تالاب کمک کرده است (جدول ۱).

در مطالعات محیط‌زیستی و پرندشناسی، انتخاب نظام طبقه‌بندی (تاکسونومیک) معتبر و هماهنگ با پایگاه‌های داده جهانی، از اهمیت بالایی برخوردار است، چرا که انسجام و قابلیت مقایسه داده‌ها را در سطح بین‌المللی تضمین می‌کند. در این پژوهش، از رده‌بندی Clements 2024 به‌عنوان چارچوب اصلی طبقه‌بندی گونه‌های پرندگان به دلیل همخوانی داده‌ها با پایگاه eBird استفاده شده است. این سیستم که به‌صورت سالانه توسط Cornell Lab of Ornithology به‌روزرسانی می‌شود، یکی از معتبرترین و پرکاربردترین منابع تاکسونومیک در مطالعات پرندگان جهان است (Clements, 2024).

این انتخاب از منظر اکولوژیکی و روش‌شناختی، امکان تحلیل دقیق‌تر، گزارش‌دهی استاندارد و هم‌راستایی با تحقیقات بین‌المللی را فراهم می‌سازد. افزون بر این، این رویکرد مقایسه مستقیم داده‌های تالاب قوری گول با سایر زیستگاه‌های کلیدی در سطح منطقه‌ای و جهانی را تسهیل می‌کند. از آنجاکه داده‌های مبتنی بر علم شهروندی می‌توانند شامل خطاهای انسانی یا شناسایی نادرست باشند، رویکردی ترکیبی برای پالایش و اعتبارسنجی داده‌ها در پیش گرفته شد. فقط رکوردهایی در تحلیل گنجانده شدند که توسط کاربران باسابقه، در قالب چک‌لیست کامل (Complete Checklist) ثبت شده بودند. این نوع چک‌لیست‌ها از لحاظ آماری معتبرتر هستند، زیرا عدم مشاهده یک گونه نیز به‌صورت داده ثبت می‌شود (Isaac *et al.*, 2014). رکوردهایی با تگ «Rare» که فاقد شواهد تصویری یا صوتی بودند و توسط یک ناظر مستقل تأیید نشده بودند، حذف شدند. همچنین رکوردهایی که موقعیت جغرافیایی آنها خارج از محدوده شناخته‌شده تالاب بود، کنار گذاشته شدند (IOC World Bird List, 2024).

از طریق مشاهدات در طی زمان، گونه‌هایی که فقط یک‌بار و بدون تأیید ثانویه دیده شده بودند، از لیست حذف شدند، مگر آنکه گزارش همراه با عکس یا صدا باشد. همچنین توزیع فصلی و سالانه داده‌ها برای بررسی الگوهای مهاجرتی و حضور فصلی گونه‌ها بررسی گردید. در این مطالعه، با تکیه بر داده‌های حاصل از علم شهروندی (Citizen Science)، اصول اخلاقی مرتبط با بهره‌برداری از مشارکت مردمی رعایت شده است. داده‌های استخراج‌شده از پلتفرم eBird صرفاً شامل اطلاعاتی هستند که کاربران به‌صورت داوطلبانه و عمومی در اختیار پژوهشگران قرار داده‌اند و مطابق با قوانین و شرایط استفاده از این پایگاه، استفاده علمی از این داده‌ها مجاز است. هویت اشخاص، جزئیات شخصی و اطلاعات حساس به‌هیچ‌وجه در تحلیل‌ها وارد نشده و صرفاً داده‌های مربوط به گونه، زمان و مکان مشاهده مورد استفاده قرار گرفته است.

برای تحلیل داده‌ها، از روش‌های آماری توصیفی استفاده شد. برای بررسی هم‌پوشانی منابع، از نرم‌افزار اکسل استفاده شد. این روش بر اساس توصیه‌های جانسون برای داده‌های eBird انتخاب شد (Johnston *et al.*, 2020). همچنین در فرایند تحلیل، لازم است از هرگونه تفسیر نادرست یا سوءاستفاده از اطلاعات شهروندی پرهیز شود و ضمن پاسداشت مشارکت داوطلبان، به اصول شفافیت، امانت‌داری علمی و احترام به حقوق تولیدکنندگان داده پایبندی وجود داشته باشد (Bonney *et al.*, 2016).

نتایج

این مطالعه با هدف پایش تنوع گونه‌ای و روند حضور فصلی پرندگان تالاب قوری گول، با استفاده از داده‌های جمع‌آوری‌شده از سه منبع یادشده در روش کار، انجام شده است.

جدول ۱: نام پرندگان و حضور یا عدم حضور آنها در لیست از سه منبع مورد

Row	Family	Persian Name	English Name	Scientific Name	Presence in eBird	Record by Local Birdwatcher	DOE Checklist Presence
ANSERIFORMES							
1	Anatidae	غاز خاکستری	Graylag Goose	Anser anser	1	1	1
2		قوی گنگ	Mute Swan	Cygnus olor	0	1	0
3		قوی کوچک	Tundra Swan	Cygnus columbianus	0	1	0
4		تنجه	Common Shelduck	Tadorna tadorna	1	1	1
5		آنقوت	Ruddy Shelduck	Tadorna ferruginea	1	1	1
6		اردک نوک‌پهن شمالی	Northern Shoveler	Spatula clypeata	1	1	1
7		خوتکای ابرو سفید	Garganey	Spatula querquedula	1	1	1
8		اردک اردما ی	Gadwall	Mareca strepera	1	1	1
9		گیلار اورا سیایی	Eurasian Wigeon	Mareca penelope	0	0	1
10		مرغابی (اردک) سربیز	Mallard	Anas platyrhynchos	1	1	1
11		فیائوش شمالی	Northern Pintail	Anas acuta	1	1	1
12		خوتکای چتره	Eurasian Teal	Anas crecca	1	1	1
13		اردک تاجدار	Red-crested Pochard	Netta rufina	1	1	1
14		اردک سرخانی	Common Pochard	Aythya ferina	1	1	1
15		اردک بلوطی	Ferruginous Duck	Aythya nyroca	1	1	1
16		اردک سیاه‌کاکلی	Tufted Duck	Aythya fuligula	1	1	1
17		اردک سرسفید	White-headed Duck	Oxyura leucocephala	1	1	1
Galliformes							
18	Phasianidae	کیک چل	Grey Partridge	Perdix perdix	1	1	1
Caprimulgiformes							
19	Caprimulgidae	شیرگرد اروزایی	European Nightjar	Caprimulgus europaeus	1	0	0
Apodiformes							
20	Apodidae	بادخورک معمولی (سیاه)	Common Swift	Apus apus	1	1	1
Cuculiformes							
21	Cuculidae	کوکوی معمولی	Common Cuckoo	Cuculus canorus	1	1	0
Columbiformes							
22	Columbidae	کبوتر چاهی	Rock Dove	Columba livia	1	0	1
23		کبوتر جنگلی	Common Wood Pigeon	Columba palumbus	1	1	0
24		پا کریم اورا سیایی	Eurasian Collared Dove	Streptopelia decaocto	1	1	0
Gruiformes							
25	Rallidae	یلوه آبی	Water Rail	Rallus aquaticus	0	1	1
26		یلوه کوچک	Little Crake	Porzana parva	0	1	0
27		یلوه خالدار	Spotted Crake	Porzana porzana	0	1	0
28		چنگر نوک سرخ	Common Moorhen	Gallinula chloropus	1	1	1
29	Fulicidae	چنگر نوک سفید (معمولی)	Eurasian Coot	Fulica atra	1	1	1
30	Podicipedidae	کشم کوچک	Little Grebe	Tachybaptus ruficollis	1	1	1
Podicipediformes							
31	Podicipedidae	کشم (کاکلی) بزرگ	Great Crested Grebe	Podiceps cristatus	1	1	1
32		کشم گردن سیاه	Black Necked Grebe	Podiceps nigricollis	1	1	1
Phoenicopteriformes							
33	Phoenicopteridae	فلامینگوی (بال آنتی) بزرگ	Greater Flamingo	Phoenicopterus roseus	1	1	1
Charadriiformes							
34	Recurvirostridae	چوب‌پا	Black-winged Stilt	Himantopus himantopus	1	1	1
35		نوک‌خنجری (آوو ست)	Pied Avocet	Recurvirostra avosetta	1	1	0
36	Glareolidae	گلاره‌پول بال سرخ	Collared Pratincole	Glareola pratincola	0	1	1
37	Charadriidae	خروس گلی شمالی (معمولی)	Northern Lapwing	Vanellus vanellus	1	1	1
38		خروس گلی سینه سیاه	Spur-winged Lapwing	Vanellus spinosus	0	1	0
39		خروس گلی دم سفید	White-tailed Lapwing	Vanellus leucurus	0	1	0
40		سلم طوقی بزرگ	Common Ringed Plover	Charadrius hiaticula	1	1	0
41		سلم طوقی کوچک	Little Ringed Plover	Charadrius dubius	1	1	1
42		سلم پاسیه (کدچک)	Kentish Plover	Charadrius alexandrinus	1	0	0

43	Scolopacidae	پاشناک معمولی	Common Snipe	Gallinago gallinago	1	1	1
44		گیلان‌شاه دهبیاه	Black-tailed Godwit	Limosa limosa	1	1	0
45		آبچلیک پاسرخ خالدار	Spotted Redshank	Tringa erythropus	0	1	1
46		آبچلیک تالابی	Marsh Sandpiper	Tringa stagnatilis	0	1	1
47		آبچلیک پاسبز	Common Greenshank	Tringa nebularia	1	1	1
48		آبچلیک سبز(تک زی)	Green Sandpiper	Tringa ochropus	1	1	1
49		آبچلیک خالدار پاسبز	Wood Sandpiper	Tringa glareola	1	0	1
50		آبچلیک آوازخ وان	Common Sandpiper	Actitis hypoleucos	1	1	1
51		سنگ‌گردان	Ruddy Turnstone	Arenaria interpres	1	0	0
52		تلیله کوچک	Little Stint	Calidris minuta	1	1	0
53		تلیله بلوطی	Curlew Sandpiper	Calidris ferruginea	0	1	0
54		تلیله شک‌سیاه	Dunlin	Calidris alpina	1	0	0
55		تلیله شکیل	Ruff	Calidris pugnax	1	1	1
56		شناگر (فالارو پی) گردن‌سرخ	Red-necked Phalarope	Phalaropus lobatus	1	1	1
57	Laridae	کاکایی سرسیاه کوچک	Black-headed Gull	Chroicocephalus ridibundus	1	1	1
58		کاکایی خزری (کاسبی)	Caspian Gull	Larus cachinnans	1	0	0
59		کاکایی ارمنی	Armenian Gull	Larus armenicus	1	1	1
60		پرستودریایی معمولی	Common Tern	Sterna hirundo	1	1	0
61		پرستو دریایی (پرستو تالابی) تیره	Whiskered Tern	Chlidonias hybrida	0	1	1
62		پرستودریایی (پرستوتالابی) بال‌سفید	White-winged Tern	Chlidonias leucopterus	1	1	1
Pelecaniformes							
63	Phalacrocoracidae	باکلان (قره‌قار) کوتوله (کوچک)	Pygmy Cormorant	Microcarbo pygmeus	1	0	0
64	Threskiornithidae	اکراس سیاه	Glossy Ibis	Plegadis falcinellus	1	1	0
65		کفچه‌نوک اورا سیایی	Eurasian Spoonbill	Platalea leucorodia	1	0	0
66	Ciconiidae	اک‌اک سفید	White Stork	Ciconia ciconia	1	1	1
Ardeiformes							
67	Ardeidae	بوتیار بزرگ	Eurasian Bittern	Botaurus stellaris	0	1	0
68		بوتیار کوچک	Little Bittern	Ixobrychus minutus	0	1	1
69		حوا صیل (وکای) شب	Black-crowned Night Heron	Nycticorax nycticorax	0	1	0
70		حوا صیل (وکای) زر د	Squacco Heron	Ardeola ralloides	1	1	0
71		گاوپ‌رانک معمولی	Western Cattle Egret	Bubulcus ibis	1	1	1
72		حوا صیل (وکای) خاکستری	Gray Heron	Ardea cinerea	1	1	1
73		حوا صیل (وکای) ارغ وانی	Purple Heron	Ardea purpurea	1	1	1
74		اکورت (قار) بزرگ	Western Great Egret	Ardea alba	1	1	1
75		اکورت (قار) کوچک	Little Egret	Egretta garzetta	1	1	1
Accipitriformes / Cathartiformes							
76	Pandionidae	عقاب ماهی‌گیر	Western Osprey	Pandion haliaetus	0	1	0
77	Accipitridae	سارگپه عسلی (سارگپه جنگلی) اروپایی	European Honey Buzzard	Pernis apivorus	0	1	0
78		دال قهوه‌ای (معمولی)	Griffon	Gyps fulvus	0	1	0
79		عقاب پویا	Booted Eagle	Hieraetus pennatus	0	1	0
80		عقاب صحرایی	Steppe Eagle	Aquila nipalensis	0	1	0
81		عقاب طلایی	Golden Eagle	Aquila chrysaetos	0	1	1
82		پیغوی بزرگ	Levant Sparrowhawk	Accipiter brevipes	1	0	0
83		قروقی	Eurasian Sparrowhawk	Accipiter nisus	1	1	1
84		سنقر تالابی غ‌دری	Western Marsh Harrier	Circus aeruginosus	1	1	1
85		سنقر خاکستری	Northern Harrier	Circus cyaneus	0	0	1
86		سنقر سفید	Pallid Harrier	Circus macrourus	0	1	1
87		سنقر گندم‌زار	Montagu's Harrier	Circus pygargus	0	0	1
88		کورکور سیاه	Black Kite	Milvus migrans	0	1	0
89		سارگپه بلند	Long-legged Buzzard	Buteo rufinus	1	1	1

Strigiformes							
90	Strigidae	جغد کوچک	Little Owl	Athene noctua	0	0	1
91		جغد گوش‌درا ز	Long-eared Owl	Asio otus	1	1	0
Coraciiformes							
92	Upupidae	هدهد (پوپک اورا سیایی)	Eurasian Hoopoe	Upupa epops	1	1	1
93	Coraciidae	سبزقبای اروپا	European Roller	Coracias garrulus	1	1	1
94	Alcedinidae	ماهی‌خوردک معمولی (کوچک)	Common Kingfisher	Alcedo atthis	1	1	0
95	Meropidae	زن‌بورخ وار ایرانی (گل‌وخرمایی)	Blue-cheeked Bee-eater	Merops persicus	1	1	0
96		زن‌بورخ وار اروپا	European Bee-eater	Merops apiaster	1	1	1
Piciformes							
97	Picidae	دارکوب باغی	Syrian Woodpecker	Dendrocopos syriacus	1	1	1
98		دارکوب سبز اروپا	European Green Woodpecker	Picus viridis	0	1	0
Falconiformes							
98	Falconidae	دلیجه معمولی	Common Kestrel	Falco tinnunculus	1	1	0
99		ترم‌نای (شاهین کوچک)	Merlin Falco	Falco columbarius	0	1	0
100		لیل (شاهین زیبا)	Eurasian Hobby	Falco subbuteo	1	1	0
101		شاهین (پُخری)	Peregrine Falcon	Falco peregrinus	1	1	0
Passeriformes							
102	Laniidae	سنگ‌چشم پشت‌سرخ	Red-backed Shrike	Lanius collurio	1	1	0
103		سنگ‌چشم دمسرخ	Isabelline Shrike	Lanius isabellinus	1	0	0
104		سنگ‌چشم خاکستری کوچک	Lesser Gray Shrike	Lanius minor	1	1	0
105		سنگ‌چشم خاکستری بزرگ	Great Gray Shrike	Lanius excubitor	1	0	0
106	Oriolidae	پری‌شاهرخ اورا سیایی	Eurasian Golden Oriole	Oriolus oriolus	1	1	1
107	Corvidae	زاغه‌ی اورا سیایی	Eurasian Magpie	Pica pica	1	1	1
108		زاغ کوهی نوک‌سرخ	Red-billed Chough	Pyrrhocorax pyrrhocorax	1	0	0
109		کلاغ گردن‌بوی	Western Jackdaw	Coloeus monedula	1	1	0
110		کلاغ سیاه	Rook	Corvus frugilegus	1	1	1
111		کلاغ ابلق	Hooded Crow	Corvus cornix	1	1	1
112	Paridae	چرخ‌رک بزرگ	Great Tit	Parus major	1	1	1
113		چرخ‌رک سرابی	Eurasian Blue Tit	Cyanistes caeruleus	1	0	0
114	Remizidae	چرخ‌رک بلوطی سرخاکستری	Eurasian Penduline Tit	Remiz pendulinus	1	1	0
115	Panuridae	چرخ‌رک نیزار	Bearded Reedling	Panurus biarmicus	0	1	0
116	Alaudidae	چکاوک درختی	Wood lark	Lullula arborea	1	0	0
117		چکاوک آسمانی بزرگ	Eurasian Skylark	Alauda arvensis	1	1	0
118		چکاوک کاکلی	Crested Lark	Galerida cristata	1	1	0
119		چکاوک شاخدار	Horned Lark	Eremophila alpestris	0	1	0
120		چکاوک پنجه‌کوتاه بزرگ	Greater Short-toed Lark	Calandrella brachydactyla	0	1	0
121		چکاوک گنده‌زار (طُرَقَه چکاوک)	Calandra Lark	Melanocorypha calandra	0	1	1
122	Hirundinidae	پرسوی خانگی	Barn Swallow	Hirundo rustica	1	1	1
123	Cettiidae	سبک دم‌پهن	Cetti's Warbler	Cettia cetti	1	0	1
124	Phylloscopidae	سبک پیدی	Willow Warbler	Phylloscopus trochilus	1	0	1
125		سبک چیف‌چاف معمولی	Common Chiffchaff	Phylloscopus collybita	1	1	1
126	Acrocephalidae	سبک نیزار بزرگ	Great Reed Warbler	Acrocephalus arundinaceus	1	1	1
127		سبک نیزار پر صدا	Clamorous Reed Warbler	Acrocephalus stentoreus	1	1	1
128		سبک ابروسفید	Moustached Warbler	Acrocephalus melanopogon	1	1	1
129		سبک چگززار	Sedge Warbler	Acrocephalus schoenobaenus	1	0	0
130		سبک نیزار معمولی	Common Reed Warbler	Acrocephalus scirpaceus	1	1	0
131		سبک تالابی زیتونی	Marsh Warbler	Acrocephalus palustris	1	0	0

132	Sylviidae	سبک برسیه	Eurasian Blackcap	<i>Sylvia atricapilla</i>	1	1	0
133		سبک گلو سفید کوچک	lesser whitherot	<i>Sylvia curruca</i>	0	1	0
134	Sturnidae	سار صورتی	Rosy Starling	<i>Pastor roseus</i>	1	0	0
135		سار سیاه	Common Starling	<i>Sturnus vulgaris</i>	1	1	1
136	Turdidae	توکای سیاه	Common Blackbird	<i>Turdus merula</i>	1	1	0
137		توکای باغی	Song Thrush	<i>Turdus philomelos</i>	0	0	1
138	Muscicapidae	دُم‌چتری	Zitting Cisticola	<i>cercotrichas galactotes</i>	0	0	1
139		مگس‌گیر خالدار	Spotted Flycatcher	<i>Muscicapa striata</i>	1	0	0
140		سینه‌سرخ اروپایی	European Robin	<i>Erithacus rubecula</i>	1	1	1
141		گلولایی	Bluethroat	<i>Luscinia svecica</i>	1	1	0
142		دُم‌سرخ معمولی	Common Redstart	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	1	1	0
143		چک‌پوتنای	Whinchat	<i>Saxicola rubetra</i>	1	1	0
144		چک‌اروپایی	European Stonechat	<i>Saxicola rubicola</i>	0	1	0
145		چک‌سیبری	Siberian Stonechat	<i>Saxicola maurus</i>	1	1	0
146		چک‌چک دشتی	Isabelline Wheatear	<i>Oenanthe isabellina</i>	1	1	0
147		چک‌چک کوهی	Northern Wheatear	<i>Oenanthe oenanthe</i>	1	1	1
148	Passeridae	گنجشک خانگی	House Sparrow	<i>Passer domesticus</i>	1	1	1
149		گنجشک سینه‌سیاه	Spanish Sparrow	<i>Passer hispaniolensis</i>	0	0	1
150		گنجشک درختی	Eurasian Tree Sparrow	<i>Passer montanus</i>	1	1	0
151		گنجشک کوهی	Rock Sparrow	<i>Petronia petronia</i>	1	0	0
152	Prunellidae	صعوط جنگلی (باغی)	Dunnock	<i>Prunella modularis</i>	1	0	0
153	Motacillidae	دم‌چیانگ شکورز د	Western Yellow Wagtail	<i>Motacilla flava</i>	1	1	1
154		دم‌چیانگ لیمویی	Citrine Wagtail	<i>Motacilla citreola</i>	0	1	0
155		دم‌چیانگ خاکستری	Gray Wagtail	<i>Motacilla cinerea</i>	1	1	0
156		دم‌چیانگ ابلق	White Wagtail	<i>Motacilla alba</i>	1	1	0
157		پیت گلوسرخ	Red-throated Pipit	<i>Anthus cervinus</i>	1	0	0
158		پیت تالابی	Water Pipit	<i>Anthus spinoletta</i>	1	1	1
159	Fringillidae	سهره بال سرخ	Eurasian Crimson-winged Finch	<i>Rhodopechys sanguineus</i>	0	1	0
160		سهره جنگلی	Common Chaffinch	<i>Fringilla coelebs</i>	1	1	1
161		سهره دمگاه‌سفید	Brambling	<i>Fringilla montifringilla</i>	1	0	0
162		سهره خاکی	Desert Finch	<i>Rhodospiza obsoleta</i>	0	0	1
163		سهره کوهی	Twite	<i>Linaria flavirostris</i>	0	1	0
164		سهره سینه‌سرخ	Common Linnet	<i>Linaria cannabina</i>	1	1	0
165		سهره طلایی (اروپایی)	European Goldfinch	<i>Carduelis carduelis</i>	1	1	0
166	Emberizidae	زردپه ره‌مزرعه‌ای	Corn Bunting	<i>Emberiza calandra</i>	1	1	1
167		زردپه ره‌لیمویی	Yellowhammer	<i>Emberiza citrinella</i>	1	1	0
168		زردپه پره کوهی	Rock Bunting	<i>Emberiza cia</i>	0	1	0
169		زردپه ره‌برسیه	Black-headed Bunting	<i>Emberiza melanocephala</i>	1	1	0
170		زردپه ره‌نیزار (تالابی)	Common Reed Bunting	<i>Emberiza schoeniclus</i>	1	1	0

از بررسی مقایسه‌ای جدول ۱ مشخص می‌شود که در مجموع ۱۷۰ گونه پرنده از ۲۰ راسته و ۴۷ خانواده در تالاب قوری گل در طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳ مشاهده شده است. راسته‌های پرتعداد شامل گنجشک‌سانان (Passeriformes) با ۶۷ گونه، سلیم‌سانان (Charadriiformes) با ۲۸ گونه و غازسانان (Anseriformes) با ۱۷ گونه بودند.

در پلتفرم eBird، ۱۲۸ گونه ثبت شده است. این داده‌ها توسط ۲۶ نفر پرنده‌نگر محلی و غیربومی در بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳ شمسی (۲۰۲۴-۲۰۰۶ میلادی) ثبت شده‌اند. پرنده‌نگر محلی ۱۳۸ گونه را با مستندات تصویری معتبر ثبت کرده است. در فهرست رسمی سازمان حفاظت محیط‌زیست نیز ۸۶ گونه ثبت شده است.

شکل ۲: تعداد گونه‌های ثبت شده در تالاب قوری گول از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳.

مطابق شکل ۲، اوج ثبت گونه‌ها در سال ۱۳۹۴ (۲۰۱۵-۲۰۱۶) با ۱۰۱ گونه مشاهده شد. در سال ۱۴۰۳ (۲۰۲۴)، ۷۶ گونه ثبت شدند که گونه‌هایی مانند چنگر نوک سفید (*Fulica atra*) و گنجشک خانگی (*Passer domesticus*) با ثبت‌های متعدد، شاخص‌های سلامت اکوسیستم بودند. گونه‌های با مشاهدات محدود مانند تلیله شکم‌سیاه (*Calidris ferruginea*, VU) و عقاب ماهیگیر (*Pandion haliaetus*) نیاز به پایش متمرکزتر دارند. گونه‌هایی که تنها در فهرست سازمان حفاظت محیط‌زیست ثبت شده‌اند و در eBird یا مشاهدات محلی وجود ندارند، شامل گیلار اوراسیایی، سنقر خاکستری، سنقر گندم‌زار، جغد کوچک، سسک دم‌چتری، توکای باغی، گنجشک سینه‌سیاه و سهره خاکی هستند. در جداول ۳ و ۴، تعداد گونه‌ها بر اساس تقسیم‌بندی از لحاظ درجه حفاظتی دیده می‌شوند.

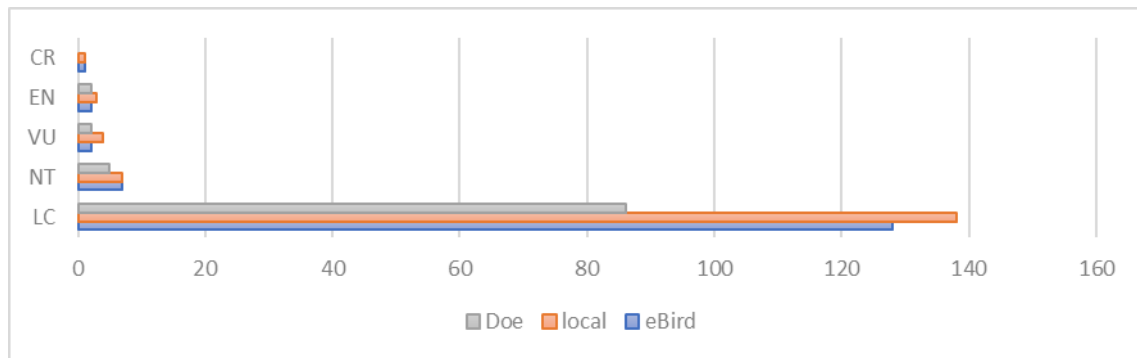
جدول ۲: وضعیت حفاظتی بر اساس فهرست سرخ IUCN (IUCN, 2024)

وضعیت حفاظتی	تعداد گونه‌ها	درصد گونه‌ها نسبت به تعداد کل
کمترین تهدید	LC	۱۵۲
نزدیک به تهدید	NT	۸
آسیب‌پذیر	VU	۴
در خطر انقراض	EN	۳
بحرانی	CR	۱

جدول ۳: وضعیت حفاظتی بر اساس وضعیت حفاظتی ملی در سال ۱۴۰۲ (کمیته ثبت پرندگان ایران، ۱۴۰۲)

وضعیت حفاظتی	تعداد گونه‌ها	درصد گونه‌ها نسبت به تعداد کل
بدون وضعیت حفاظتی خاص	NPS	۱۲۱
گونه‌های در معرض خطر	IES	۶
حفاظت‌شده	PS	۲۸
وابسته به حفاظت	DS	۶

شکل ۳ نمودار مقایسه‌ای منابع داده را نشان می‌دهد که تعداد گونه‌های ثبت شده در هر منبع و همپوشانی آن‌ها را نمایش می‌دهد. این نمودار تأیید می‌کند که اطلاعات eBird و پرندگان محلی پوششی تقریباً یکسان دارند.

شکل ۳: مقایسه منابع داده با توجه به وضعیت حفاظتی گونه‌ها (محور افقی تعداد گونه پرندگان است).

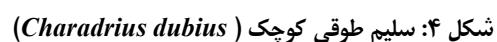
در این مطالعه، گونه‌های کلیدی پرندگان تالاب قوری گل بر اساس معیارهای خاصی انتخاب شدند که در جدول ۴ به همراه ماه‌ها و سال‌های مشاهده هر گونه آورده شده‌اند. این معیارها شامل نقش اکولوژیکی، وضعیت حفاظتی، حساسیت به تغییرات محیطی و اهمیت برای پرندنگری است.

از میان خانواده‌های ثبت شده، اردک‌سانان (Anatidae) با ۱۷ گونه از جمله اردک سرسفید، اردک بلوطی، اردک سرخنایی، قوی گنگ، تنجه، اردک نوک پهن شمالی، فیلوش شمالی، اردک ارده‌ای و غاز خاکستری به دلیل نقش اکولوژیکی، اهمیت به عنوان شاخص سلامت اکوسیستم و جذابیت برای پرندنگران، به عنوان یک خانواده کلیدی شناسایی شدند. خانواده آبچلیک‌سانان (Scolopacidae) نیز با ۱۰ گونه از جمله آبچلیک خال دار پاسبز، آبچلیک تالابی، آبچلیک آوازخوان، فالاروپ گردن سرخ، گیلان شاه دم سیاه، سنگ گردان، تلیله شکم سیاه و آبچلیک تک‌زی، به عنوان شاخص کیفیت حاشیه‌های تالاب و به دلیل حساسیت بالا به تغییرات محیطی و نقش در کنترل جمعیت بی‌مهرگان مورد توجه قرار گرفتند. علاوه بر این، خانواده کلاغ‌سانان (Corvidae) با گونه‌هایی مانند زاغ کوهی نوک سرخ (در مجموع ۵ گونه) به دلیل هوش بالا، تطابق پذیری و نقش در پاکسازی محیط و خانواده چرخ‌ریسک‌ها (Paridae) با گونه‌هایی چون چرخ‌ریسک بزرگ (در مجموع ۲ گونه) به عنوان شاخص کیفیت پوشش گیاهی اطراف تالاب و کنترل کننده آفات، در گروه گونه‌های کلیدی این اکوسیستم قرار گرفتند.

جدول ۴: جدول حضور گونه‌های کلیدی پرندگان در ماه‌ها و سال‌هایی که مشاهده شده‌اند

گونه	نام انگلیسی	نام علمی	تعداد پایشگران	تعداد روزهای مشاهده	سال	ماه											
						۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
غاز خاکستری	Graylag Goose	<i>Anser anser</i>	5	1	1394												
			4	4	1395												
قوی گنگ	Mute Swan	<i>Cygnus olor</i>	1	1	1398												
تنجه	Common Shelduck	<i>Tadorna tadorna</i>	3	2	1390												
			1	3	1395												
			1	1	1396												
			1	1	1399												
اردک نوک‌پهن	Northern Shoveler	<i>Spatula clypeata</i>	4	2	1390												
			3	1	1393												
			5	1	1394												
			1	6	1395												
			1	8	1396												
			2	5	1397												
			1	6	1399												
			2	2	1400												
			1	1	1402												
			5	4	1403												
اردک اردماهی	Gadwall	<i>Mareca strepera</i>	1	1	1389												
			5	1	1394												
			1	5	1396												
			1	2	1397												
			1	1	1399												
فیولش	Northern Pintail	<i>Anas acuta</i>	5	1	1394												
			1	3	1395												
			1	5	1396												
			1	1	1397												
			1	4	1399												
			3	1	1403												
اردک سرخ‌نایی	Common Pochard	<i>Aythya ferina</i>	2	1	1389												
			3	1	1390												
			4	3	1392												
			4	2	1393												
			6	3	1394												
			1	5	1395												
			1	10	1396												
			2	8	1397												
			1	1	1398												
			1	10	1399												
			1	1	1400												
			1	1	1401												
			2	3	1403												
اردک بلوطی	Ferruginous Duck	<i>Aythya nyroca</i>	5	1	1394												
			1	1	1396												
			2	2	1397												
			1	2	1399												
اردک سرسفید	White-headed Duck	<i>Oxyura leucocephala</i>	1	1	1385												
			1	2	1386												
			1	1	1389												
			4	3	1390												
			3	3	1392												
			4	1	1393												
			8	6	1394												
			1	1	1395												
			1	11	1396												
			2	9	1397												
			1	14	1399												
			1	1	1400												
گیل‌لشاه دم‌سیاه	Black-tailed Godwit	<i>Limosa limosa</i>	5	2	1394												
			1	1	1397												
			1	2	1399												
آبچلیک تالابی	Marsh Sandpiper	<i>Tringa stagnatilis</i>	1	1	1392												
			1	1	1400												
			1	1	1403												

تصاویری از برخی گونه‌های منطقه در شکل‌های ۴ تا ۹ قابل مشاهده است. عکس‌ها توسط نگارنده، مورخ ۱۴۰۴/۰۲/۲۳ در تالاب قوری گل گرفته شده و با کمک کتاب راهنمای میدانی پرندگان ایران (مبصر و همکاران، ۱۳۹۵) شناسایی شده‌اند. است.

شکل ۷: آبچلیک خالدارپاسبز (*Tringa glareola*)شکل ۶: چوب پا (*Himantopus himantopus*)شکل ۹: کشیم کوچک (*Tachybaptus ruficollis*)شکل ۸: چنگر معمولی (*Fulica atra*)

بحث و نتیجه گیری

همپوشانی سه منبع داده‌هایی که در این تحقیق استفاده شده، به این صورت است که ۶۵ گونه (۲۳/۳۸ درصد از کل گونه‌ها) در هر سه منبع eBird، پرندنگر محلی و سازمان مشترک هستند. ۱۰۳ گونه (۶۰/۶ درصد از کل گونه‌ها) در eBird و مشاهدات محلی مشترک‌اند؛ ۶۹ گونه (۴۰/۶ درصد از کل گونه‌ها) بین eBird و سازمان؛ و ۷۴ گونه (۴۳/۵ درصد از کل گونه‌ها) بین پرندنگر محلی و سازمان مشترک‌اند. گونه‌هایی که فقط در یک لیست هستند شامل ۲۱ گونه فقط در eBird، ۲۶ گونه فقط در مشاهدات محلی و ۸ گونه فقط در فهرست سازمان بودند. در مجموع، ۱۱۶ گونه (۶۸/۲۳ درصد) در حداقل دو منبع ثبت شده‌اند.

با توجه به اینکه از ۱۷۰ گونه ثبت‌شده، ۸ گونه تنها در لیست سازمان مشاهده شده و در هیچ یک از دو لیست دیگر (eBird و پایشگر محلی) وجود ندارند و ۱۰۳ گونه (۶۰/۵ درصد از کل گونه‌ها) در eBird و در لیست پایشگر محلی مشاهده شده‌اند، اما در لیست سازمان ثبت نشده‌اند، می‌توان گفت که داده‌های علم شهروندی گستره قابل توجهی از تنوع را پوشش می‌دهند. از ۱۷۰ گونه ثبت‌شده، ۶۵ گونه (معادل ۳۸/۲۳ درصد از کل گونه‌ها) در هر سه لیست (eBird، پایشگر محلی و لیست سازمان) مشترک هستند. این نکته نشان می‌دهد که تعدادی از گونه‌ها به‌طور منظم در مناطق مختلف تالاب مشاهده می‌شوند و این مشاهدات در منابع مختلف تأیید می‌شود. تعداد ۶۹ گونه (معادل ۴۰/۶ درصد از کل گونه‌ها) در لیست eBird و لیست سازمان به‌طور هم‌زمان مشاهده شده‌اند. این یافته ممکن است نشان‌دهنده هماهنگی و انطباق نسبی میان داده‌های جمع‌آوری‌شده توسط افراد داوطلب و بررسی‌های رسمی باشد، اما همچنین نشان‌دهنده ضرورت به‌روزرسانی مداوم داده‌های رسمی است. لازم است نه‌فقط در قالب یک طرح تحقیقاتی ارزشمند، بلکه در قالب یک پایش منظم در طی سال، وضعیت تنوع و فراوانی پرندگان و شرایط کلی زیستگاه بررسی گردد.

۷۴ گونه (معادل ۴۳/۵ درصد از کل گونه‌ها) در لیست پایشگر محلی و لیست سازمان مشترک هستند. این موضوع می‌تواند بر این دلالت داشته باشد که مشاهدات محلی و در دسترس‌تر در بسیاری از مواقع با داده‌های رسمی تطابق دارد، اما عدم ثبت برخی گونه‌ها در داده‌های علم شهروندی ممکن است نشان‌دهنده تفاوت‌های فصلی یا پراکنش گونه‌ها باشد.

۱۰۳ گونه (معادل ۶۰/۵ درصد از کل گونه‌ها) در لیست eBird و پایشگر محلی مشترک هستند که نشان می‌دهد علم شهروندی، به‌ویژه در این پلتفرم، برای ثبت مشاهدات به‌طور گسترده استفاده شده و بسیاری از گونه‌ها توسط افراد داوطلب ثبت شده‌اند.

نتایج این مطالعه نشان‌دهنده اهمیت بالای داده‌های علم شهروندی در پایش تنوع زیستی و حفاظت مشارکتی تالاب قوری گل است. تحلیل داده‌ها نشان داد که پلتفرم eBird و مشاهدات پرندنگر محلی پوشش گونه‌ای گسترده‌ای را (به ترتیب ۷۵/۳ درصد و ۸۱/۱۷ درصد از کل گونه‌ها) ارائه می‌دهند. این نشان می‌دهد مشارکت افراد زیاد در یک بازه زمانی طولانی می‌تواند این قابلیت را داشته باشد که اطلاعات دقیق و به‌روز از ترکیب گونه‌ای پرندگان یک منطقه ارائه دهد. این یافته با نتایج برخی مطالعات از جمله (Sullivan et al., 2009) هم‌خوانی دارد که بر توانایی علم شهروندی در تولید داده‌های باکیفیت و قابل اعتماد تأکید نموده‌اند.

با این بررسی می‌توان به این نتیجه رسید که داده‌های eBird، با تکیه بر مشارکت ۲۶ پرندنگر و ثبت‌های مبتنی بر چک‌لیست‌های کامل، امکان پایش مستمر و دقیق را فراهم کرده است. علاوه بر آن، ثبت‌های چندساله (از ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳) نشان‌دهنده توانایی علم شهروندی در ارائه داده‌های زمانی طولانی است. به‌عنوان مثال، گونه‌هایی مانند آنقوت (*Tadorna ferruginea*) با ثبت‌های مداوم از ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳، امکان تحلیل روندهای جمعیتی را فراهم می‌کنند.

گونه‌هایی با مشاهدات محدود مانند عقاب پرپا (*Hieraaetus pennatus*) یا سسک گلوسفید کوچک (*Sylvia curruca*)، توسط پرندنگران محلی شناسایی شده‌اند که نشان‌دهنده توانایی علم شهروندی در کشف گونه‌های کمیاب است. ثبت ۵۰ درصد گونه‌ها توسط پرندنگر محلی نشان‌دهنده پتانسیل جامعه محلی برای مشارکت در حفاظت است. آموزش و توانمندسازی این افراد و ایجاد بستر مشارکت موثر و سازنده می‌تواند اثربخشی حفاظت را افزایش دهد. همچنین در مناطقی که از نظر سرشماری پرندگان جزو نقاط کور یا کمتر مورد توجه سازمان حفاظت محیط‌زیست هستند، مشارکت جوامع محلی می‌تواند داده‌های ارزشمندی برای پایش منطقه فراهم نماید.

تنها داده‌های رسمی مربوط به این تالاب که به‌نوعی به سازمان حفاظت محیط‌زیست مربوط می‌شود، در پژوهش احمدزاده و همکاران (۱۳۹۵) قابل مشاهده است. این فهرست، ۵۰/۵ درصد گونه‌های تالاب قوری گل را پوشش داده است. قابل ذکر است این داده‌ها مستخرج از یک طرح تحقیقاتی در یک محدوده زمانی مشخص است و نه پایش مداوم چندین ساله؛ بنابراین عملاً امکان مقایسه خاصی با دو لیست دیگر که داده‌های آنها در بازه زمانی طولانی فراهم شده است، وجود ندارد. ولی این منبع فهرست ارزشمندی برای تطابق داده‌ها فراهم می‌نماید. همچنین مشاهده گونه‌هایی در این لیست (در محدوده زمانی مطالعه) که در لیست‌های دیگر دیده نشده‌اند، باید این حساسیت را ایجاد نماید که چه بر سر این گونه‌ها در سال‌های بعد آمده است.

تالاب قوری گل، زیستگاه کلیدی پرندگان مهاجر و آبی، با تهدیداتی مانند کاهش آب، آلودگی و توسعه ناپایدار مواجه است. علم شهروندی، به‌خصوص با پلتفرم eBird، با داده‌های به‌روز، حفاظت مؤثر و پایداری اکوسیستم را با احتمال بالاتری ممکن می‌کند. برای نمونه، حضور مکرر اردک سرسفید در بازه ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که الگوی حضور این گونه از «زادآور» به «مهاجر عبوری» تغییر کرده است و یا کشیم بزرگ دیگر در این تالاب زادآوری ندارد. تغییری که می‌تواند ناشی از کاهش کیفیت زیستگاه باشد. همچنین ثبت گونه‌هایی چون سهره سینه‌سرخ (در طبقه‌بندی بحرانی) و پرندگان شاخصی مانند چنگر نوک‌سفید و حواصیل خاکستری، به ما امکان تحلیل پایداری زیستگاه را می‌دهد. گونه‌هایی با تعداد مشاهدات اندک، مانند تلیله شکم‌سیاه، نیازمند پایش دقیق‌تر و هدفمندتر هستند. تفاوت‌های موجود میان داده‌های هر سه منبع می‌تواند ناشی از عواملی همچون دوره‌های زمانی مختلف مشاهده، محدودیت‌های جغرافیایی در مناطق مختلف تالاب و همچنین محدودیت‌های روش‌های ثبت داده باشد.

مقایسه نتایج این مطالعه با پایش پرندگان در تالاب‌های دیگر، نشان می‌دهد که علم شهروندی در این مناطق نیز نقش مشابهی در تکمیل داده‌های رسمی می‌تواند ایفا کند (Lee et al., 2024). این مقایسه تأیید می‌کند که علم شهروندی می‌تواند به‌عنوان یک ابزار

استاندارد در پایش تالاب‌های ایران استفاده شود. نتایج به‌دست‌آمده نشان‌دهنده این است که داده‌های eBird و پایشگر محلی می‌توانند برای مناطقی که به نظر می‌رسد سازمان حفاظت محیط‌زیست پایش مداوم ندارد، داده‌های ارزشمندی فراهم نمایند.

منابع

- احمدزاده، ف.، کیابی، ب. و عبدلی، ا.، ۱۳۹۵. مطالعات پوشش گیاهی و جانوری تالاب بین‌المللی قوری گل، انتشارات سازمان حفاظت محیط‌زیست.
- خراسانی علمداری، م.، شریعتی، ف. و باباپور، م.، ۱۳۹۱. معرفی تالاب قوری گل، ششمین همایش ملی و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط‌زیست، دانشگاه تهران، تهران.
- مبصر، ف.، محمد توحیدی‌فر، م.، بختیاری، پ. و خالقی‌زاده، ا.، ۱۳۹۵. راهنمای میدانی پرندگان ایران، انتشارات مؤلف.
- کمیته ثبت پرندگان ایران، بدون تاریخ. وبسایت رسمی کمیته ثبت پرندگان ایران، <https://www.iranbirdrecord.ir>.
- Bonney, R., Phillips, T. B., Ballard, H. L. and Enck, J. W., 2016. Can citizen science enhance public understanding of science, *Public Understanding of Science*, 25(1), 2-16.
- Bonney, R., Shirk, J. L., Phillips, T. B., Wiggins, A., Ballard, H. L., Miller-Rushing, A. J. and Parrish, J. K., 2014. Next steps for citizen science, *Science*, 343(6178), 1436-1437.
- Cornell Lab of Ornithology, 2024. eBird status and trends, eBird Science. (cited 2025 Oct 15). Available from: <https://science.ebird.org/en/status-and-trends>.
- Clements, J. F., 2024. Clement's checklist of birds of the world, Cornell Lab.
- eBird Database, 2024. Records for Quri Gol. Available from: <https://www.ebird.com>.
- eBird Review Process, 2024. Guidelines for rare records. Available from: <https://www.ebird.com>.
- Gregory, R. D., Strien, A. van, Vorisek, P., Meyling, A. W. G., Noble, D. G., Foppen, R. P. B. and Gibbons, D. W., 2005. Developing indicators for European birds, *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 360(1454), 269-288.
- IOC World Bird List, 2024. Comparison of taxonomic systems. Available from: <https://www.worldbirdnames.org>.
- Isaac, N. J. B., van Strien, A. J., August, T. A., de Zeeuw, M. P. and Roy, D. B., 2014. Bias in citizen science data, *Methods in Ecology and Evolution*, 5(10), 1053-1060.
- IUCN Red List, 2024. Status of endangered bird species. Available from: <https://www.iucnredlist.org>.
- Johnston, A., Moran, N., Musgrove, A., Fink, D. and Baillie, S. R., 2020. Estimates of observer expertise improve species distributions from citizen science data, *Methods in Ecology and Evolution*, 11(1), 127-139.
- Lee, Y., Do, Y., Lineman, M., Joo, G. and Jo, H., 2024. Application of citizen science with the nationwide bird census, *Scientific Reports*, 14, Article 10379. Available from: <https://www.nature.com>.
- Mitsch, W. J. and Gosselink, J. G., 2015. Ecosystem services of wetlands, *International Journal of Biodiversity Science, Ecosystem Services & Management*, 11(1), 1-4.
- Ramsar Sites Information Service, 1975. Quri Gol Wetland, Ramsar Convention. Available from: <https://www.ramsar.org>.
- Sullivan, B. L., Wood, C. L., Iliff, M. J., Bonney, R. E., Fink, D. and Kelling, S., 2009. eBird: A citizen-based bird observation network in the biological sciences, *Biological Conservation*, 142(10), 2282-2292.
- Vogel, J., Hecker, S., Haklay, M., Bowser, A., Makuch, Z. and Bonn, A., 2018. Contributions of eBird to global conservation and ecology. In *Citizen Science: Innovation in Open Science, Society and Policy*, 155-170.

Monitoring Diversity and Seasonal Presence of Birds in Quri Gol Wetland Using Citizen Science Data

Solmaz Azimzadeh ^{1*}
Sattar Shiri ²

1. biodiversity Officer, House of
Environmental activists and
Sustainable Development, East
Azerbaijan Province.
2. Bird watcher, Tabriz, Iran.

*Corresponding author:
Azimzadehsolmaz@gmail.com

Received date: **October/19/2025**
Accepted date: **February/01/2026**

Abstract

Wetlands, as valuable ecosystems, play a crucial role in maintaining biodiversity and ecological stability. Quri Gol Wetland, registered under the Ramsar Convention, is a key habitat for migratory and native birds, including endangered species. This wetland faces threats such as reduced water resources and land-use change. Citizen science, particularly through the eBird platform, is an effective tool for collecting environmental data. This study aims to investigate the species diversity of birds in Quri Gol Wetland using eBird citizen science data, local observations and Department of Environment list, to evaluate the efficiency of citizen science in monitoring and conserving this habitat. To conduct this study, bird data recorded in the Quri Gol Wetland region from 2006 to 2024 (corresponding to the Iranian solar years 1385 to 1403) were collected from various sources. eBird data were extracted using geographic search tools, and in addition to this, local birdwatcher observations were added in a separate list. A total of 170 bird species from 20 orders and 47 families were recorded. Passeriformes (67 species), Charadriiformes (28 species), and Anseriformes (17 species) were the most abundant groups. eBird (128 species, 75%), local observations (138 species, 81.17%), and the Department of Environment list (86 species, 50.5%) demonstrated the species diversity of birds. There was an overlap of 65 species across all three sources and 116 species in at least two sources. Citizen science data, with their broader coverage and continuous updates, complement the Department of Environment list, which includes only 50.5% of the species. A total of 85 species have been recorded in citizen science data that are not present in the Department of Environment list. Citizen science, by empowering local communities and enabling continuous monitoring, takes a significant step toward nature conservation; however, it faces challenges such as seasonal biases and uneven coverage. These inequalities result in incomplete data. Therefore, integrating citizen science data with official monitoring is key to more effective wetland conservation.

Keywords: Participatory conservation, Wetland ecosystem, Birdwatching, Environmental sustainability, eBird